

“Free political action from all unitary and totalizing paranoia. Develop action, thought, and desires by proliferation, juxtaposition, and disjunction, and not by subdivision and pyramidal hierarchization. Withdraw allegiance from the old categories of the Negative (law limit, castration, lack, lacuna), which Western thought has so long held sacred as a form of power and an access to reality. Prefer what is positive and multiple: difference over uniformity, flows over unities, mobile arrangements over systems. Believe that what is productive is not sedentary but nomadic. Do not think that one has to be sad in order to be militant, even though the thing one is fighting is abominable. It is the connection of desire to reality (and not its retreat into the forms of representation) that possess revolutionary force. Do not use thought to ground a political practice in Truth; nor political action to discredit, as mere speculation, a line of thought. Use political practice as an intensifier of thought, and analysis as a multiplier of the forms and domains for the intervention of political action. Do not demand of politics that it restore the 'rights' of the individual, as philosophy had defined them. The individual is the product of power. What is needed is to 'de-individualize' by means of multiplication and displacement, diverse combinations. The group must not be the organic bond uniting hierarchized individuals, but a constant generator of deindividuation. Do not become enamoured of power.”¹

Inleiding

Ik heb geprobeerd *Surveiller et Punir* van Foucault samen te vatten, voor zover dat mogelijk is. Natuurlijk kan dat allemaal niet op tegen het echte werk en mijn tekst zal verre van volledig zijn. Dus als je ooit tijd vrij hebt, is het de moeite waard om zijn originele werken te lezen. Van *Surveiller et Punir* en *Folie et déraison* bestaan vertalingen, van zijn artikels daarentegen soms wel en soms niet. Aan het einde van de tekst, het grote deel over de gevangenis, heb ik nog een deel toegevoegd dat een grof idee geeft van de bedoeling en werkwijze van Foucault, aangetoond in zijn andere teksten. Aangezien dat buiten het bereik van dit specifieke boek valt, is het niet noodzakelijk om te lezen maar het kan zeker helpen bij het bekomen van een beter inzicht.

Gevangenissen

Lijfstraffen

Zo werd ook Damiens in 1757 veroordeeld voor een aanslag op de koning. Hij zou worden rondgereden in een open kar, terwijl hij een brandende kaarsen van twee pond omhoog moest houden. Op het Place de Grève zou het vlees van specifieke plekken van zijn lichaam worden getrokken met gloeiende tangen en zijn rechterhand, waarmee hij de dolk had vastgehouden, verbrand met zwavel. Een mengeling van gesmolten lood, olie, hars, was en zwavel zou op de plaatsen worden gegoten waar het vlees weggerukt was. Uiteindelijk zou zijn lichaam gevierendeeld worden door paarden, en het lichaam verbrand op de brandstapel tot er niets meer zou overblijven dan as. Die as moest dan weer in de wind verstrooid worden.

Hoe ontzettend gruwelijk ze ook waren, de lijfstraffen uit de middeleeuwen waren geen willekeurige uitbarsting van geweld. Zij werden zorgvuldig voorbereid en de strafmaat afgebakend (de duur, het aantal slagen, de verschillende fases van pijn). Het was een ceremonie van de macht die de despoot had over zijn onderdanen, waarmee hij kon aantonen dat verzet een nietig gebaar is ten opzichte van zijn totale dominantie over het lichaam van de gestrafte. De misdaad was een inbreuk op zijn absolute verantwoordelijkheid.

¹ Deleuze, Gilles & Guattari, Felix, *Anti-Oedipus, Capitalism and Schizophrenia*, 1984 (citaat Foucault)

Maar waarom het lichaam? De dood was alom aanwezig in de vorm van oorlog, ziektes en natuurrampen en probeerde haar plaats te vinden. Vooral de uitbraak van de pestepidemie creëerde een ervaring van het thema van de dood. Het is de ultieme overwinning van hetgeen de dood veroorzaakt. Tel daarbij nog dat het lichaam nog geen economische waarde had, gecombineerd met religieuze aspecten en we weten waarom het lichaam zo belangrijk was in de straf (zelfs bij lichte straffen was er een moment waarop het lichaam werd bestraft, zoals de schandpaal).

Het is dus het lichaam van de gestrafte waar de despoot zijn macht over kon laten gelden. Om het tirannieke te vermijden, werd dit gepaard met een zogenaamde zoektocht naar de waarheid. De bekentenissen stelden niet veel voor maar waren noodzakelijk om aan te tonen waarom een straf noodzakelijk was. Het was ook om die reden dat elke straf publiekelijk werd uitgevoerd.² Het publiek was echter niet alleen een toeschouwer, die moest huiveren voor de macht en begrijpen dat de despoot nog steeds de teugels in handen had. Zij namen ook deel aan de straf, als bijkomende beul. Op de zeldzame momenten dat er een executie plaatsvond, werd het hen toegestaan om hun agressie te uiten; de gestrafte te beledigen, te vernederen, te verstoten. Daarnaast keken zij toe hoe de straf werd uitgevoerd, en of dit wel in overeenstemming was met de gebruikelijke ceremonie. Op die manier werd een correct uitgevoerde straf door het publiek gelegitimeerd. Het probleem bestond natuurlijk wel dat het publiek zich zou verzetten tegen het vonnis wanneer zij oordeelden dat de straf niet streng genoeg of te streng was. Dit gebeurde dan ook regelmatig.³

Omwenteling

Het publiek kon zich in ieder geval beter identificeren met de misdadigers, die net zoals hen probeerde te overleven te midden van de nog steeds grote armoede. Steeds vaker ontstonden er opstanden tijdens de publieke straffen. Even verenigden zij zich tegen een gezamenlijke vijand: de onrechtvaardigheid van de beul, die als symbool stond voor de macht van de despoot. Op een gegeven moment veranderde het type misdaden: de welvaart steeg en het schenden van eigendomsrechten kwam veel vaker voor dan geweldsdelicten. Het lijkt dan ook logisch dat de despoot deze verenigde macht wou breken maar dit feit alleen kan de stap naar gevangenisstraffen niet verklaren.

Het verklaart ten eerste hoe de publieke steun langzaam begon af te nemen (diefstal trof ook degene in het publiek die iets in bezit hadden, terwijl het doodslaan van een belastinginnehmer niet echt een groot verlies was voor de samenleving). De criminaliteit scheurde zich langzaam los van de grotere sfeer van illegaliteit, waartoe ook allerlei mensen behoorde die waren gevlucht uit pachtschap of geen plaats vonden in de middeleeuwse samenleving. Deze grotere sfeer strekte zich uit over bijna de gehele samenleving en was dus ook niet in een hoekje te drijven. Het is in die periode dat politiediensten zich specialiseren in de criminelen en niet enkel meer fungeren als veredelde lijfwacht.

Een tweede aspect was dat een overtreding van de wet nu niet meer kon worden beschouwd als een directe aanval op de despoot ("L'etat, c'est moi." was voorbij). Daardoor kon men de gruwelijkheid van een straf niet meer legitimeren als de wraak waar de despoot recht op had. Men moest de misdaden anders beoordelen: in welke mate brachten ze schade toe aan de samenleving? Dit antwoord is te verklaren door de invasie van economische netwerken in elk aspect van de samenleving, en dus waar een stad haar kracht uit kon putten.⁴ Straf werd dus eerder een soort compensatie, een manier om de economische netwerken (al dan niet symbolisch) te herstellen. Dat had als gevolg dat de misdadiger niet zomaar verstoten kon worden. Hij maakte een onderdeel uit

² Toen men in latere eeuwen de guillotine achter gesloten deuren gebruikte, werd er volop kritiek geuit. Men betwijfelde de legitimiteit van de straf, het nut van een verborgen straf,...

³ In zekere zin te vergelijken met het Anthesteria-festival in de Griekse Oudheid. Tijdens dit 3-daagse evenement werd de sociale orde op zijn kop gezet, waardoor regelmatig opstanden uitbraken.

⁴ De betaalde legers kostten enorm veel geld. Men had niet meer genoeg aan de oproep van de adel om ten strijd te trekken.

van de netwerken, zijn lichaam bezat immers een economische waarde dankzij loonarbeid. Deze evolutie ging gepaard met de opkomst van de menswetenschappen, die geboorte gaven aan het idee dat de misdadiger afwijkend was en hervormd moest worden naar het ideaal van perfecte, productieve burger. Er werd geen misdaad meer bestraft, maar een misdadiger. Dat proces is nu erg duidelijk: voor elk proces gaat men op zoek naar de details uit het leven van de beschuldigde. Niet wat men heeft gedaan en of men daarvoor verantwoordelijk gehouden kan worden⁵, maar waarom. Men probeert kennis over de misdadiger te vergaren om zo de straf nog beter te kunnen personaliseren. Psychiatrie haakt in op dat moment: zij vergaren kennis over het individu, waardoor ze hem kunnen classificeren en dus beter controleren door een zekere voorspelbaarheid van handelingen. Doordat de daaropvolgende handelingen weer bestudeerd kunnen worden, kan meer een nog grondigere controle uitvoeren. Dit is een eindeloze cirkel van kennis en macht, zoals die volgens Foucault alom aanwezig is.⁶

Dit hervormingsproces steunde op de rest van de samenleving. In het geval van een gevangene is dit reclassering, stigmatisering en een strafblad dat bij een volgende afwijking gebruikt kan worden als bezwarend materiaal. Men is niet tevreden met wraak, men wil een ander individu. Dit proces, dat we vanaf nu disciplineren zullen noemen, berust op een indeling van ruimte en tijd.

Casus

De overgang van de chain-gang naar de politiewagen toont, ondanks het korte bestaan van deze wagen, de overgang van lijfstraf naar detentie. De chain-gang is Frankrijk kwam voor het laatst voor in 1836 en was een van de laatste openbare spektakels. Grote menigtes werden hierdoor aangetrokken en uitten hun afkeur op degene die door de straten moesten lopen. De gevangenen reageerden op deze spot en vernedering met trots in plaats van de bedoelde boetedoening. Er ontstonden populaire liederen die zij tijdens hun mars zongen; over ongeluk, over de wraak die zij zouden nemen,... Wederom ontstonden er langs de route rellen en opstanden van voor- en tegenstanders. Daarnaast was een lange processie van wraakzuchtige gevangenen was niet echt hetgeen waar de machthebbers op hoopten en dus werd dit systeem snel afgelast. Voor een korte tijd werd ze vervangen door een politiewagen. Deze wagen was zo ingericht dat elke gevangene in stilte alleen in zijn hokje moest zitten. Neem zitten letterlijk, aangezien zij zo vastgeketend werden dat ze wel wakker moesten blijven tijdens de rit van een dag of twee. Helemaal alleen en uitgeput heeft men geen andere keuze dan na te denken over alles wat gebeurd is. Discipline, hetgeen we nu gaan bekijken.

Disciplineren

Om hiertoe te komen, moet men aandacht besteden aan elk aspect van het individu, hoe onbeduidend dit ook mag lijken. Dit idee vindt haar oorsprong in het klooster, waar de monnik ten aanzien van God volmaaktheid moest nastreven. Ook al kwetst men niemand met het gedrag, zoals bijvoorbeeld onoplettendheid in de les of afwijkende opvattingen, toch moet het gecorrigeerd worden. Dit is niet mogelijk zonder een constante observatie. Hier komen we weer tot een transformatie: van het spektakel in de Oudheid (velen aanschouwen een), naar de surveillance van de moderniteit (een aanschouwt velen).

In de gevangenis is deze discipline het duidelijkste. Het is daarom ook zo belangrijk om dit instituut te bestuderen, aangezien de mechanismes in de volledige samenleving niet altijd zo duidelijk zijn.⁷ In de gevangenis is de heerser vrij om ruimte en tijd volledig af te bakenen en in te delen. Elke

⁵ Ontoerekeningsvatbaar in de middeleeuwen betekende onmiddellijke vrijspraak.

⁶ Een verder voorbeeld: door de ontwikkeling van kinderen te bestuderen, kan men bepaalde verwachtingen opleggen aan een bepaalde leeftijd. De kinderen kunnen opgedeeld worden in klassen van leeftijdsgenoten. Maar daar stopt het niet: doordat iedereen bij zijn leeftijdsgenoten zit, kan men evalueren of iedereen voldoet aan de verwachtingen. Als dat niet het geval is, krijgt het kind oefeningen. In die oefeningen kan men zien waar het kind afwijkt en laten conformeren.

⁷ Maar zeker aanwezig. Denk maar aan pedagogie, de werkvloer, openbare ruimtes, tijdsbesteding, psychiatrie,...

gevangene staat op elk moment onder observatie. Ook al kijkt er niemand, men kan elk moment een blik verwachten zonder te weten wanneer. Dit is weer een dubbel proces: men observeert de individuen om hen te herleiden tot lichamen en oefent macht uit over de lichamen.

In tegenstelling tot de vorige manipulaties, probeert men vanaf nu niet langer om het “lichaam van het volk” te kneden maar richt men zich op individueel vlak. Niet langer op zoek naar een intensere onderwerping of een hogere productie, maar het formuleren van een relatie tussen gehoorzaamheid en productiviteit. De prototypes hiervan zijn de kazerne, het klooster en het klaslokaal. Verre van een plotse ontdekking, dus.

Deze disciplinerende is echter niet zo gemakkelijk buiten een afgesloten ruimte, waarin men makkelijk alles kan verdelen. De samenleving is verre van statisch. De oplossing voor zo'n flexibele omgeving is partitionering. Partitioneren is het opdelen van grote gehelen in kleinere deeltjes. Initieel werd dit proces enkel toegepast op materiële zaken maar verspreidde zich al snel naar het volk. Verschillende departementen, afdelingen, bureaus werden opgericht om alles te verdelen en toe te kennen aan een specifieke verantwoordelijke. De grondleggers hiervan zijn de ziekenhuizen, die eerst hun medicijnen en materialen begonnen te verdelen in bepaalde hokjes. In een later stadium begon de classificatie van de patiënten. In de werkplaatsen aan het einde van de 18de eeuw kwam dat neer op een rigoureuze taakverdeling onder de arbeiders, wat een voorproefje was van de taakverdeling op grote schaal tijdens de Industriële Revolutie.

De gevangenis was dus geen nieuwe uitvinding in de 19de eeuw. Ze bestond al lang voor men het systematisch ging gebruiken; al sinds er procedures werden opgesteld om individuen te ordenen, plaatsen, classificeren, tonen, trainen en kennen. Deze mechanismes maakten de gevangenis mogelijk en bezaten als het ware al een deel van de blauwdruk ervoor, die tot uiting kwamen toen ze doorstootten in het domein van de straf.

Casus

Foucault herhaalt op een gegeven moment zijn theorie aan de hand van een bepaalde casus: de voorschriften die aan het einde van de 17de eeuw gevolgd moesten worden wanneer de pest zou uitbreken in een stad:

- strikte partitionering: elk individu op zijn gepaste plaats, met het risico van zware straffen als dit niet het geval is
- constante observatie: gebaseerd op een permanente registratie

Dit is een compact model van een disciplinair mechanisme. De pest wordt bestreden met orde. Als lepra aan de geboorte lag van opsluiting, dan lag de pest aan de geboorte van discipline. Hoe komt dit nu allemaal samen? In de 19de eeuw paste men de disciplinaire partitionering toe op het gebied van opsluiting, waarvan lepra het symbool was⁸: behandel hen die uitgesloten worden van de samenleving als slachtoffers van de plaag, pas hierop de subtiele partitionering van discipline toe in de afgesloten ruimtes waarin zij opgesloten zitten. Combineer dat met de methodes van analytische distributie van macht, individualiseer de uitgeslotene zonder te vergeten dat hij uitgesloten hoort te zijn.

Alle autoriteiten hanteren die dubbele methode: binaire verdeling (ziek/gezond, gek/redelijk, seksueel afwijkend/deugdelijk,...) en gedwongen karakterisering (wat doet het individu, waarom, hoe, wanneer,...). Zij gebruiken deze methode om het abnormale te lokaliseren, te kenmerken en te veranderen. De architectonische weergave van dit proces is het Panopticum van Bentham.

⁸ Lepra was misschien de reden voor de Grote Opsluiting maar trof voornamelijk bedelaars, vagebonden, landlopers, oncontroleerbare individuen, gekken,...

Gevangenis

Er zijn dus twee aspecten onvermijdelijk verbonden met elkaar geweest, vanaf het prille begin. Hetgeen zelfevident lijkt aan het hele idee van de gevangenis is vrijheidsberoving. Hoe kon men dit niet als de ideale, 'humanitaire' straf zien in een samenleving waarin iedereen zogenaamd evenveel vrijheid heeft? Elke straf kan zo aan een standaard precies afgemeten worden in jaren, maanden en dagen. Dit is het juridisch-economische aspect. Daarnaast is er de hervorming die zou moeten plaatsvinden, het disciplinair-technologische aspect. Hierbij ontstond ook het onderscheid tussen de misdadiger en de delinquent. De misdadiger is degene die de wet heeft overtreden en bepalend is voor de legale straf. Zo snel als dit is gebeurd, is er sprake van de delinquent: niet verantwoordelijk voor zijn daden maar gedreven door omgeving en driften. Deze arme ziel, die eerder volledig verantwoordelijk was geweest, moet nu bevrijd worden van alle kwalijke invloeden die hem zover hebben gekregen. Dit gaf aanleiding tot een aantal programma's:

- isolatie: verhinder dat de gevangene contact heeft met de buitenwereld of de andere gevangene, zodat zij enkel kunnen terugvallen op hun eigen reflectie en niemand meer kunnen "verpesten"
- arbeid: men moet in de gevangenis leren hoe met mee kan draaien in de huidige maatschappij, die volledig om arbeid en productie draait⁹
- instrumentalisering van de gevangenis: hoewel de twee aspecten onafscheidelijk zijn, worden ze schijnbaar van elkaar gescheiden in respectievelijk de rechtbank, de straffend instantie aan de ene kant en de gevangenis met alles wat daaraan verbonden is aan de andere kant. Dat geeft de gevangenis na het vonnis een absolute autonomie. Zij bepalen de invulling van de tijd die de bestrafte heeft gekregen (welke privileges men krijgt, eenzame opsluiting,...) en worden hierin niet gehinderd. Zij graderen de gevangenen in een hiërarchie en plaatsen ze op basis daarvan in de verschillende afdelingen.

Detentie werd geïntroduceerd als een 'egalitair' en 'autonoom' principe. Iedereen gelijk voor de wet en allen dezelfde straf. Detentie werd echter niet de dominante straf, zij werd dit enkel in combinatie met disciplineren. Disciplineren is onvermijdelijk gebaseerd op asymmetrie. De ongelijkheid zit in de fundamenteën van het hele gevangenisstelsel en daarom worden detentie en discipline niet langer trots geopenbaard. Het publieke spektakel was voorbij, net zoals de afschrikwekkende architectuur die mensen duidelijk moest maken wat voor iets een gevangenis was.

Doel

Alle beoogde ideeën die we hiervoor hebben gezien, waren ideaal gezien zo. In werkelijkheid werd de gevangenis vanaf het begin gezien als een totale mislukking. De kritieken van toen verschillen in niets van de huidige bezwaren die men heeft.

- gevangenis veranderen niets aan het misdaadcijfer
- gevangenis vormen mensen om tot delinquenten (hierover later meer)
- gevangenis organiseren de vorming van criminele milieus
- na vrijlating wordt men zo beperkt door allerlei eisen dat recidivisme onvermijdbaar is¹⁰

⁹ Hier kwam grote kritiek op: zinvol en/of goedbetaald werk zou enkel de vaardigheden als arbeider belonen en niet de hervorming. Gevangenisarbeid is enkel bedoeld als simulatie, training. Hoewel het toevallig kan gebeuren, is er geen onderliggende intentie om de gevangenen iets anders aan te leren dan een machtsrelatie.

¹⁰ Een arbeider werd opgepakt voor diefstal in Rouen en na zijn straf onder surveillance geplaatst. Hij stal weer iets en vond deze keer geen advocaat. Hij trachtte zichzelf voor de rechtbank te verdedigen door zijn verhaal te vertellen. Nadat hij was vrijgelaten, mocht hij onder zijn voorwaarden Rouen niet meer verlaten. Zijn oude werk kreeg hij als

- gevangenschap treft de hele familie
- de kosten zijn te hoog

Als we de gevangenis beoordelen in termen van het terugdringen van misdaad, heeft ze grandioos gefaald¹¹. Maar waarom zou ze dan al 150 jaar lang overleven en nog steeds onbetwistbare straf zijn? We hebben gezien dat er helemaal niets 'natuurlijks' of 'vanzelfsprekend' aan is! Foucault wilt op zoek gaan naar de onderliggende reden: wie heeft welk voordeel van deze gevangenis?

De redenen hiervoor vinden we iets voor de introductie van de gevangenis, de periode rond de revoluties in Frankrijk (1780 tot 1848). Illegaliteit kreeg destijds op bepaalde vlakken een politieke dimensie. Wie eerst gewoon belastingcontroleurs had ontweken, sloot zich nu misschien aan bij een politieke beweging om het hele belastingstelsel omver te werpen. Daarnaast vocht men nu niet meer tegen mensen die een bedreiging vormden (landeigenaars,...) maar tegen de wet zelf en zij die ze uitvoerden. Deze wetten werden immers opgesteld door de landeigenaars, door de heersers¹². Ten slotte barstte de illegaliteit weer uit haar eigen voegen. Waar ze eerst in een hoekje was gedreven tijdens de late middeleeuwen, werd ze nu versterkt door een toestroom van bijvoorbeeld boeren die de dienstplicht vermeden.

We kunnen er dus van uitgaan dat gevangenis een ander doel dienen. Wat is dat doel? Het assimileren van wetsovertredingen in een groter systeem. De straffen worden hierbij gebruikt om de limieten van tolerantie aan te geven: welke misdaden pakken we aan en welke niet? Welke individuen breken we en welke gebruiken we¹³? Met andere woorden, men geeft illegaliteit een bruikbare 'economie'. Het doel hiervan is het creëren van een open illegaliteit.

Afgebakend in een marginaal milieu en makkelijk te penetreren wanneer dit nodig zou zijn. De in de gevangenis gecreëerde delinquent is onschadelijk, want hij werkt op lokaal niveau. Dat beperkt zijn vermogen om populaire steun te krijgen. Zo zette de Franse politie in de 19de eeuw prostitutie-netwerken op, hoewel dit verboden was. Maar door de illegaliteit ervan werd er door de pooiers veel winst gemaakt en keken zij niet meer verder dan hun eigen vak¹⁴. Daarnaast gaat men er van uit dat de delinquent opnieuw in de fout zal gaan en is na zijn vrijlating een continue surveillance absoluut noodzakelijk. Op deze manier weet de politie de illegale milieus onder controle te houden maar het geeft ook de mogelijkheid om de gehele populatie hierbij te betrekken. Als de delinquent niet van nature misdadig is, kan iedereen de wet potentieel overtreden... Lang nadat de politie het begon toe te passen, is dit pas opgenomen door de statistiek en sociologie.

Politie, gevangenis en delinquent spelen vormen een onafgebroken systeem, die zichzelf in stand houdt. De crimineel mag geen andere rol meer spelen dan die hem wordt toegewezen in het milieu van delinquentie: zo wordt de gevaarlijke revolutionair ingedeeld onder de categorie moordenaar.

Casus

Dit is een casus van de voorbije maanden die ik in de gaten heb gehouden, en niet afkomstig van Foucault zelf. Cybercriminaliteit is al jaren een plaag. Fraude en oplichting op grote schaal maar zij treft steeds enkel het volk. Daardoor keurt iedereen dit af en blijft het beperkt tot een kleine groep

voormalig veroordeelde niet meer terug en in het stadje Rouen wachtte hem dan ook niets anders dan dood te hongeren. Hij kreeg uiteindelijk werk als doodgraver voor 14 sous per dag. *“But I am young, I have a good appetite, I eat more than two pounds of bread a day at five sous a pound; what can I do with fourteen sous to feed myself, wash my clothes and find lodging? I was driven to despair, I wanted to become an honest man again; the surveillance plunged me back into misfortune. I became disgusted with everything; it was then that I met Lemaître, who was also a pauper; we had to live and wicked thoughts of thieving came back to us.”*

¹¹Recidivisme en dergelijke zijn geen contradictie van het systeem maar een logisch gevolg.

¹²Zoals bijvoorbeeld het verbod op verenigingen onder arbeiders, opgesteld door een vereniging van landeigenaars.

¹³Hoe gebruiken? Er zijn vele voorbeelden mogelijk: van informanten tot knokploegen om stakingen te breken.

¹⁴Voor een hedendaagse variant; kijk naar wapen- en drugshandel.

die men makkelijk kan beheersen. Doordat in de laatste jaren het internet echter wordt gebruikt om steun te bieden aan politieke en sociale bewegingen (Project Chanology, het leveren en versturen van informatie in landen met een blokkade via het TOR-netwerk, DDoS-aanvallen, Operation AntiSec,...), weet zij het systeem zelf aan te vallen. Gevolg? Er wordt actie ondernomen en wereldwijd richt men zijn pijlen op de activisten om het internet tot een veilige plaats te maken. Nog steeds wordt er nog geen noemenswaardige aandacht besteed aan cybercriminelen, omdat zij mooi in het plaatje van macht passen.

Method

Foucault gebruikt het structuralisme van De Saussure in taalwetenschap als voorbeeld voor wat zijn bedoeling is. De Saussure maakt een onderscheid tussen *langue* en *parole*, respectievelijk een onpersoonlijk tekensysteem en de individuele uiting van taal. Dankzij dat onderscheid kan men zich concentreren op de *langue* en taal opdelen in steeds kleinere delen, tot men bij de kleinste betekenisdragende deeltjes komt. Foucault kiest deze methode omdat het discours volgens hem belangrijker is dan men denkt. Discours bestaat volgens hem uit drie elementen: uitsluiting, interne procedures en selectie. De uitsluiting bepaalt waarover men kan spreken. De interne procedures bepalen de samenhang en orde van het discours. De selectie bepaalt wie in de positie is om te mogen spreken. Hier ga ik verder niet op in, aangezien ik dan nog een 10 blz moet toevoegen.

Foucault wil dus niet naar de betekenis van bepaalde conventies kijken (*parole*), maar daar voorbij gaan en kijken wat erachter ligt (*langue*). Waarom zijn bijvoorbeeld de taboes omtrent relaties in de familie relatief? We kunnen wel een biologische verklaring geven voor een natuurlijke afkeer maar dat verklaart niets over de specifieke invulling. Foucault wil geschiedenis ook op die manier bestuderen. Welke elementen zet men samen in een kader en waarom. Waarom worden in de eerste instellingen, de prototypes van psychiatrie, zowel zieken als criminelen onder dezelfde categorie geplaatst en opgesloten? Hij weigert een vaste structuur te accepteren zoals in het structuralisme, waarbij de invulling van de verschillende elementen veranderlijk is maar niet de mogelijke posities. Hij wil onderzoeken waarom men bepaalde elementen als verwant ziet. Niets is vanzelfsprekend maar steeds weer een interpretatie van de eigen tijd en context. Geschiedenis ontwikkelt zich niet in een rechte lijn, of zelfs een kronkelende lijn. Geschiedenis is een opeenvolging van verschillende fases, die enkel de gedachtegang van de tijd weergeven.

Om een voorbeeld te geven: waanzin is geen lineaire ontwikkeling van onverschilligheid naar een humane behandeling. Zij bestaat uit drie visies op waanzin, die totaal verschillen van elkaar.

- In de oudheid en middeleeuwen werd waanzin gezien als een geval van pech. Daar kon niemand iets aan doen. De 'waanzinnige' uit die tijd werd dus ook nog niet uitgesloten, want een zekere dialoog was nog mogelijk. Erasmus kent waanzin zelfs de mogelijkheid toe om voorbij alle schijn te kijken.
- In de klassieke periode werd het redelijke ideaal geïntroduceerd door onder andere Descartes. Men geeft de Rede ongekende mogelijkheden om tot wetenschappelijke waarheden te komen. Dat geeft een standaardisering van wat Rede is en wat niet (net zoals nationalisme onmogelijk kan bestaan zonder iets dat buiten haar grenzen ligt, het vreemde). De 'waanzinnige' viel hierbuiten maar werd ervan beschuldigd zich te verzetten tegen de Rede. Het is daarom, om te antwoorden op de eerste paragraaf, dat zij werden ingedeeld bij iedereen die zich niet schikte naar de heersende moraal: de criminelen, de homoseksuelen¹⁵,

¹⁵ Seksualiteit is ook een begrip dat Foucault onder de loep neemt. Van de Oudheid tot nu is er veel veranderd. Zo was de zogenaamde tegenstelling homo- of heteroseksualiteit (en elke seksualiteit zoals zij nu wordt beschreven, gebaseerd op hetgeen men liefheeft) de Grieken totaal onbekend en definieerden zij hun seksuele relaties in termen van macht (actief of passief seksueel). Homoseksualiteit als ziekte is een modern begrip, geïntroduceerd door de psychiatrie en de

de vagebonden. Er was geen enkele dialoog meer mogelijk.

- In de moderniteit ontstond met de geboorte van de menswetenschappen weer een ander beeld. Men introduceert naast het ideaal van redelijk nu ook een ideaal van geestelijke gezondheid, van uiterlijk, van karakter. De 'waaninnige' moest bestudeerd worden om te weten te komen in hoeverre hij afwijkt van de standaard. Zo komen we tot een eenzijdige dialoog, waarin enkel de psychiater zinvol kan spreken en zich alle macht toe-eigent.

Wij zitten allemaal vervat in machtsrelaties (zoals een leraar een machtsrelatie kent ten opzichte van een leerling) en kunnen daar niet uit ontsnappen, aangezien zowat elke handeling voor een tijdelijke machtsrelatie zorgt. Dit is geen reden voor wanhoop. Foucault ziet macht niet inherent als slecht, zolang zij maar zichtbaar blijft; tijdelijk is en op vrijwillige basis wordt aangegaan. Er is volgens hem geen plek voor gevestigde instituties, vanzelfsprekende overtuigingen waaraan men niet mag twijfelen, een onzichtbare macht. En in zijn boeken geeft Foucault ook aan dat hij geen perfecte verklaring kan geven voor het ontstaan van de gevangenis. Hij erkent dat ook hij gevangen zit in zijn eigen context en wil niet in dezelfde val trappen van de gevestigde ideeën. Hij reikt ons daarom een methode aan waarmee we de geschiedenis kunnen bestuderen en dus zo de macht in het heden kunnen onthullen.

Als we ze niet kennen, kunnen we ze niet bestrijden...

Bibliografie

Foucault, Michel, *Folie et déraison: Histoire de la folie à l'âge classique*, 1961

Foucault, Michel, *Histoire de la sexualité I, II, III*, 1976, 1984, 1984

Foucault, Michel, *Les mots et les choses. Une archéologie des sciences humaines*, 1966

Foucault, Michel, *Linguistique et sciences sociales*, 1969

Foucault, Michel, *L'ordre du discours*, 1971

Foucault, Michel, *Surveiller et punir: Naissance de la prison*, 1975